

Derleme Sözlüğüne Katkılar

KAYSERİ, ISPARTA, ADANA İLLERİMİZDEN DERLEMELER

YRD. DOÇ. DR. METİN KARAÖRS

Türk dilinin zenginliği ve söz varlığı yazı diliyle birlikte halk ağızlarında ve konuşma dilinde görülmektedir. Halk ağızlarından derleme çalışmalarına önem ve ağırlık verilmesi bu zenginliği daha çok ortaya çıkaracaktır.

1991-1992 yılları yaz aylarında dolaştığım ve tatilimi geçirdiğim Isparta ili Uluborlu ilçesi ile Kayseri ve Adana çevresindeki yerleşim yerlerinden derlediğim ve Türk Dili Kurumunun yayımladığı *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*’nde değişik anlam ve yapıda bulunan veya hiç bulunmayan söz, deyim, ata sözü ve terimler aşağıya sıralanmıştır.

Âdet ve geleneklerle ilgili sözler

baş bozumu (Uluborlu-Isparta) Uluborlu’da düğünde oğlan evinin kadınları, gelin olacak kızı ve akraba kadınları topluca hamama götürürler. Bu âdete *baş bozumu* adı verilmiştir. (*Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.)

buyurum (Sarız-Kayseri) Ziyafet verme, davet, yeme içme ve eğlenmenin adı. (*Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.)

sürücü (Uluborlu-Isparta) Gelin çıkmadan bir gün önce oğlan evinin genç kadın ve kızları üç etek kıyafeti giyerek topluca kız evine gidip eğlenirler. Bu topluluğa *sürücü* adı verilir. (*Derleme Sözlüğü*’nde bu anlamda geçmemektedir.)

yörütme (Uluborlu-Isparta) Düğünlerde kadınların oynadıkları bir çeşit oyun. (*Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.)

Yemek, yiyecek ve bitki adları

banak (Uluborlu-Isparta) Uluborlu’da davetlerde, düğünlerde ve ziyafetlerde ikram edilen bir yemek. Parçalanmış yufka veya pidenin üzerine haşlanmış etin suyu dökülür. Etler de üstüne konulur. Yanında kuru üzüm ve elma kurusundan yapılmış hoşaf içilir. Uluborlu’da Banakçılar adlı bir aile de vardır. (*Derleme Sözlüğü*’nde bu anlamda geçmemektedir.)

çalkamaç (Sarız-Kayseri) Yoğurdun çalkanmasıyla yapılan ayran. (*Derleme Sözlüğü*’nde bu anlamda geçmemektedir.)

gabalak (Uluborlu-Isparta) Soğanın erkeği, tohum veren pürçeği. Tazesini, taze soğan gibi yenir. Ayrıca, kıyma ile yemeği yapılır. İçine yeşil erik de konur. (*Derleme Sözlüğü*’nde bu anlamda geçmemektedir.)

goğulcak (Sarız-Kayseri) Binboğa dağlarında yetişen kokulu bir çeşit ot. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

sacarası (Uluborlu-Isparta) Haşhaş sürülmüş hamurun iki sacın arasında pişirilmesiyle yapılan ekmek. (*Derleme Sözlüğü*'nde bulunmamaktadır.)

şarakmana (Uluborlu-Isparta) Pekmez veya reçelin kaynama, koyulaşma derecesindeki şekline verilen ad (*Derleme Sözlüğü*'nde "pekmez kaynatma işleri ve zamanı" anlamında geçmektedir.)

Nesne ve yer adları

çıbık (Uluborlu-Isparta) Asmanın ince taze ve körpe dalları, çubuk. (*Derleme Sözlüğü*'nde bu anlamda geçmemektedir.)

çıkırım (Uluborlu-Isparta) Bir defada teknenin içinde çıkarılan hamur parçası. Teknenin üzerindeki ekmek tahtasında parçalanan hamurlardan yufka yapılır. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

dağlayı (Uluborlu-Isparta) Kelleyi ütme, dağlamak için kullanılan kalın ve enli demir çubuk. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

digolta (Uluborlu-Isparta) Kadınların entari için giydikleri uzun iç elbisesi, gömlek. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

evriçe (Tufanbeyli-Adana) Yufka veya bazlamayı çevirmeye yarayan tahta bişirgeç. (*Derleme Sözlüğü*'nde *evirgeç* şeklinde geçmektedir.)

galıç (Tomarza-Kayseri) Bir çeşit kenger biçme orağı. (*Derleme Sözlüğü*'nde bu anlamda geçmemektedir.)

iğ (Uluborlu-Isparta) Kızgın yağdaki hamuru almak için kullanılan demirden yapılmış tahta saplı şiş. (*Derleme Sözlüğü*'nde bu anlamda geçmemektedir.)

üyüllü (Uluborlu-Isparta) Suyun çıktığı, kaynadığı yer, kaynak. Uluborlu'da Papa çayının çıktığı kaynağa *üyüllü* denir. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

Hareket ve davranışlarla ilgili sözler

gavıçtı (Uluborlu-Isparta) Boş ve lüzumsuz söz söyleyen. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

geddeş (Sarıoğlan-Kayseri) Çok bilmiş, gösterişlilik taslayan. (*Derleme Sözlüğü*'nde *geddeş* şeklinde ve değişik anlamda geçmektedir.)

gırdavlamak (Uluborlu-Isparta) Asılsız ve boş şeylerle vakit geçirmek. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

hıllanmak (Sarıoğlan-Kayseri) Hellenmek, dolanmak, etrafı doiaşıp gelmek. (*Derleme Sözlüğü*'nde "hız almak" anlamında geçmektedir.)

keşeneş (Uluborlu-Isparta) Sıcak ile soğuğun karışması. (*Derleme Sözlüğü*'ndeki *keşeneş olmak* bu anlamda değildir.)

küslenbiç (Sarıoğlan-Kayseri) Küs olan kimse. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

sonrarak (Sarıız-Kayseri) Daha sonra. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

teplengiç (Sarıoğlan-Kayseri) Tepme, tekme, tepik. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

torala (Tomarza-Kayseri) Tekerleme, deyiş, mani. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

tüzün (Tomarza-Kayseri) Çıkm, paket. (*Derleme Sözlüğü*'nde bu anlamda geçmemektedir.)

yavanrak (Sarıız-Kayseri) Hoşa gitmeyen, tatsız. (*Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.)

yelecen (Uluborlu-Isparta) Şımarık, utanmayan, kötü suratlı. (*Derleme Sözlüğü*'nde *yalacan* olarak geçmektedir.)

Deyim ve ata sözleri

Arı bozmak (Uluborlu-Isparta) Son baharda arı kovanından bal dolu petekleri alma işi.

Afırdım zort (Uluborlu-Isparta) Kendini beğenmiş, kendi bildiğini yapan ve kimseye aldırmayan.

Bud yiyen budala olur (Uluborlu-Isparta) Devamlı et yemenin makbul olmadığını, etin but kısmının fazla lezzetli olmadığını bildiren deyim.

Tilkinin bakır sıçığı yer (Uluborlu-Isparta) Çok uzak olan yer. Tilkinin pisliği kırk yılda bir işe yarayacak olsa bile çok uzakta olduğundan gene işe yaramazmış.

Et yiyen bezerir, soğan yiyen kızarır (Uluborlu-Isparta) Sadece et yemekle sağlıklı olunamayacağı, soğan gibi sebzelerin de yenerek dengeli beslenebileceğini bildiren söz.

Deli depeyi konuşmak (Uluborlu-Isparta) Ne söylediğini ve sözlerinin ne anlama geldiğini bilmeden konuşmak.